

УДК 378.147

к.філол.н., проф. **Письменна О.О.** (НАУ)
к.пед.н., доц. **Кирда А.Г.** (НАУ)

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-СПЕЦИФІЧНОГО СЛОВНИКА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДІ АВСТРАЛІЇ)

У цій статті розглядаються питання, пов'язані з навчанням курсантів, студентів, слухачів ВНЗ різновидам іноземної (зокрема англійської) мови: характерним топонімічним назвам та аборигенізмам, що тяжіють до таких семантичних полів: природно-географічне середовище, найменування людей, флора і фауна, релігія та обрядові церемонії, а також сленгу.

Ключові слова: національно-специфічний словник, “австралізми”, аборигенізми, запозичення.

Постановка проблеми. Вчорашні курсанти, студенти, слухачі вітчизняних вищих навчальних закладів сьогодні працюють військовими аташе та дипломатичними службовцями МЗС України у складі 27 посольств нашої держави в різних частинах світу.

За останні два десятиріччя близько 40 тисяч українських військовослужбовців взяло участь у понад 20 міжнародних миротворчих місіях та військових операціях у різних країнах та на різних континентах.

Зараз наша держава розглядає участь у міжнародній миротворчій діяльності як важливу складову своєї зовнішньої політики. У Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України (2009), що базується на Конституції України і законах “Про основи національної безпеки України”, “Про участь України в міжнародних миротворчих операціях”, “Про порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав” зазначається, що для досягнення пріоритетних цілей участі України у міжнародній миротворчій діяльності (збереження та розширення активної присутності України у міжнародній діяльності, спрямованій на підтримання миру і безпеки; підвищення міжнародного авторитету України та підтвердження її прагнень до інтеграції в європейський та євроатлантичний безпековий простір; забезпечення реалізації національних інтересів) необхідно надати високий рівень підготовки до виконання усіх видів миротворчих завдань, зокрема, підвищити якість мовної підготовки; приділити першочергову увагу вихованню у миротворців почуття поваги до місцевого населення, його суспільних і релігійних традицій; організовувати вивчення миротворцями особливостей історії, культури народу та соціально-політичної обстановки держави перебування.

Проте проблема навчання реаліям місцевого життя країн, мова яких вивчається у процесі іншомовної підготовки: різним варіантам іноземної мови, особливостям формування їх національно-специфічного словника, характерним для них топонімам, аборигенізмам, запозиченням, залишається актуальною.

Тому дослідження особливостей мовних відображень, конотацій, властивих реаліям життя країни, що є запорукою точності перекладу й адекватності поведінки під час спілкування з її представниками, запобігання випадків крос-культурного непорозуміння та організації успішної професійної діяльності за кордоном вважаємо метою цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість досліджень, в яких висвітлюється проблема специфіки англійської мови Австралії, виконана у світлі історичних змін лексико-семантичної системи, вивчення реалій австралійського життя та їх мовних відображень. Крім перекладознавства, термін “реалія” досить поширений в етнолінгвістиці і лінгвокраїнознавстві. У цих галузях філології під терміном “реалія” розуміють слова і словосполучення, що позначають специфічно національні предмети та явища, реальні факти, характерні для культури того чи іншого народу. Реалії несуть в собі інформацію про специфічні риси системи етноценозу, тобто закономірного комплексу форм, історично, екологічно і фізіологічно пов'язаних в одне ціле, в якому відбувається розвиток цього етносу, опосередкований процесом його адаптації [1].

Термін “австралізм” визначається як слово, вираз або значення, що виникло в Австралії, набуло в межах австралійського соціуму ширшого, ніж в інших англомовних соціумах, вживання або передає суто австралійську специфіку явищ соціально-історичного та етнокультурного характеру.

Завданнями наукових описів англійської мови в Австралії були такі: визначення ролі регіональних варіантів в системі англійської мови; дослідження реалій в етнокультурному аспекті; систематизація морфологічних та синтаксичних особливостей реалій в австралійському варіанті англійської мови; аналіз можливих способів перекладу даних лексичних одиниць; опис морфолого-синтаксичних, лексико-семантичних характеристик реалій.

Вагомий внесок у розвиток австралійської лексикографії зробив колектив лексикографів Австралійського національного словникового центру, який під керівництвом видатного мовознавця У.С.Ремсона, засновника і директора центру в 1988-1994 рр.: дослідив словник австралізмів на історичних засадах і завершив десятилітню працю створенням австралійського національного словника [2]. Було вивчено основні джерела й особливості словникового фонду англійської мови Австралії колоніального періоду, розглянуто

іншомовні запозичення й адаптовано до потреб австралійського побуту англійські слова. Адаптацію або “австралізацію” лексики можна тлумачити як формування національно специфічного лексичного фонду, складниками якого є п’ять категорій лексичних одиниць: лексика діалектного і сленгового походження; лексичні інновації; запозичення з мов аборигенів; запозичення з англійської мови США; запозичення з мов іммігрантів.

У першому монографічному дослідженні англійської мови Австралії, виконаному Г.О.Орловим [3, С.65], а також у подальших його працях, розглядаються фонетичні, фонологічні і лексико-семантичні особливості австралійського варіанта англійської мови. У працях Л.Д.Почепцової [4, С.10] досліджуються назви австралійських рослин, їх походження і будова, розглянуто також питання становлення й розвитку англійської мови Австралії. Окремі праці присвячені специфіці найменувань австралійської орнітофауни, різним аспектам фразеології, закономірностям розвитку австралійської лексикографії, семантичним і словотворчим особливостям сленгізмів, взаємодії австралійського варіанта з британським та американським варіантами на лексико-семантичному рівні [5, С.19].

Виклад основного матеріалу. У формуванні національно-специфічного словника англійської мови Австралії розрізняються два періоди, хронологічно перший з яких охоплює кінець XVIII і XIX ст., а другий – з початку XX ст. – до наших днів. Перший період характеризується не тільки запозиченнями з мов аборигенів та мов етнічних спільнот, а і стрімким розширенням національно специфічного компоненту словника завдяки генералізації значень бритицизмів і поєднанню слів у словосполучення і складні слова, в яких збережено попередній життєвий досвід колоністів, що відбувалося під контролюючим впливом англійської мови тогочасного метропольного зразка. Обсяг лексичного впливу англійської мови США на англійську мову Австралії раннього періоду значно менший, ніж обсяг лексичного впливу мов аборигенів, про що свідчить менша кількість запозичень.

Серед ранніх запозичень з американського варіанта англійської мови розрізняються: а) запозичення першої половини XIX ст., що належать до тематичної групи слів “поселення на необжитих землях”; б) запозичення другої половини XIX ст., пов’язані із специфікою гірництва, зокрема золотодобування. У другій половині XIX ст. з англійської мови США запозичувалася також субстандартна лексика – колоквиалізми, сленгізми і професіоналізми.

У другому періоді формування національно специфічного словника вплив на австралійський варіант британського варіанта англійської мови зменшується і посилюється вплив американського варіанта англійської мови. Серед інтегрованих лексичних американізмів багато найменувань для позначення діяльності людини, спортивних, медичних термінів, термінів з освіти і транспорту. Спостерігається також збільшення притоку запозичень з мов іммігрантів. Самобутньою складовою національно специфічної лексики англійської мови Австралії XX ст. є запозичені з мов іммігрантів лексичні одиниці. Значна частина таких запозичень – побутова лексика.

Семантична реконструкція структурованих шарів “культурної” лексики аборигенних мов викликає безперечний інтерес, оскільки в ній простежується специфіка культурних контактів представників різних цивілізацій, у тому числі конфлікти культур. Не включаючи топонімічні назви, яких досить багато (наприклад, Canberra /Канберра, столиця Австралії/ в перекладі з однієї з місцевих мов означає “місце зустрічі”), аборигенізми тяжіють до таких семантичних полів:

- “природно-географічне середовище” (outback /=bushland, =the bush/ – аутбек, внутрішня частина Австралії; bushland – земля, покрита кущами або австралійським лісом; внутрішня частина Австралії; bush – місцевість без поселень; зарості та ліс, характерні для пейзажу Австралії і Нової Зеландії; (слово *forest* в Австралії не вживається); billabong – протока утворена гирлом річки, гирло;

- “найменування людей” (bushie – той, хто живе у буші; squatter – вівчар; ocker – типовий австралієць; digger – розм. австралієць, новозеландець; bushranger – австрал. істор. злочинець-утікач, що живе грабунком і ховається у чагарниках; jackeroo – молодий хлопець, що проходить навчання у вівчара або тваринника (це слово представляє телескопічне

утворення злиттям *jack* (простий хлопець, що займається фізичною працею) і *kangaroo* за моделлю мови аборигенів Квінсленда: *dhugai-iu* – “wandering white man”); *battler* – свагмен, бродяга (людина, що носить усе своє майно з собою);

- “флора і фауна” (*dingo* – собака дінго; *wombat* – вомбат; *koala* – коала, сумчастий ведмідь; *kangaroo* – кенгуру; *wallaby* – кенгуру-валлабі (порода маленьких кенгуру); *budgerigar* – хвилястий папуга; *cockatoo* – австралійський папуга; *kookaburra* (=laughing jackass – “віслюк, що сміється”) – кукабурра, австралійський зимородок, зимородок-реготун; *death-adder* – шипохвіст австралійський (*отруйна змія*); *wattle* – австралійська акація або мімоза; *mallee* – низькорослий австралійський евкаліпт; *jarrah* – західноавстралійський евкаліпт);

- “релігія і обрядові церемонії” (*churinga* – священний предмет у аборигенів, *yahoo* – злий дух у культурі аборигенів; *corroboree* – короборі, ритуальний танець аборигенів – австралійців на святах, що отримав у австралійському варіанті додаткову конотацію: “гучне збіговисько, веселощі, гуляння”, використання якої зафіксоване з 1985р.);

- “золотодобування, гірництво” (*diggings* – копальні, золоті копальні; *mullock* – порожня порода, викиди; *fossick* – шукати золото в покинутих копальнях);

- “предмети побуту, одягу та зброї; гроші” (*mirrayong* – домашнє вогнище; *boomerang* – бумеранг; *billy* – великий олов’яний казан для кип’ятіння води у похідних умовах; *paramatta* – легка напіввовняна тканина /від топоніму *Parramatta*, міста у Новому Південному Уельсі, де мешканці місцевої в’язниці виготовляли спеціальну тканину для одягу засуджених/. Слово *tomahawk* – томагавк, запозичене з американського варіанту англійської мови, набуло в Австралії нового значення, що відмічається у словниках як “австрал.” і що означає “поранити вівцю під час стриження”). Назви грошових одиниць теж передають національний колорит, який властивий, наприклад, просторічним назвам монет, що були в обігу в Австралії до введення нової грошової системи: *trey* (3 пенси), *zacs* (6 пенсів).

- аборигенні слова різних лексико-семантичних груп, часто сленгові, не зареєстровані словниками, наприклад: *minga* – “чорні мурахи” – так називають туристів місцеві жителі; *bushbash* – з’їхати з облаштованої дороги і намагатися уторувати собі шлях через зарості незайманого буша.

З розвитком англійської мови Австралії виникли дериваційні парадигми специфічно австралійських лексичних одиниць. Також типовими є скорочені деривати завдяки загальній тенденції скорочувати слова: *reffo* (*refugee*), *rehab* (*rehabilitation*), *Bappo* (*Baptist*), *sub* (*submarine*), *sanno* (*sanitary inspector*), *nuke* (*nuclear*), *Tassie* (*Tasmania*), *rellies* (*relatives*), *uni* (*university*), *ed-start* (*headstart in education*), *footy* (*football*); *Merc* (*a Mercedes car*), *Paddo* (*Paddington*, квартал Сіднея), *gator* (*alligator*), *roo* (*kangaroo*); *ute* (*utility vehicle*), *bizzo* (*business*), *arvo* (*afternoon*), *aggro* (*aggravated*). Ще один цікавий приклад – слово-скорочення, складене зі спершу не пов’язаних частин: *bitzer* (дворняжка, *mongrel dog* – from *Bits of this and bits of that*).

Найменування наведених специфічних для Австралії явищ, сьогодні сприймається англофонним населенням цієї країни не як запозичення з системи чужої культури – у аборигенів, а як англійські назви невід’ємних атрибутів австралійської дійсності. До речі, завдяки правилам політичної коректності такі лексеми як *aborigines*, *aboriginals* – “original Australians”; некоректні назви етнічних груп, що утворюють населення Австралії, виходять або вийшли з ужитку; у разі необхідності їх замінюють на *indigenous people*, *indigenous population* – корінне населення, рідше – *first inhabitants*, *native population*. Те ж саме можна сказати про найменування *Strine* – *розм.* страйн, що виникло в 1960-і роки у значенні “австралійський акцент, зокрема у малоосвічених австралійців, австралійський діалект англійської мови” (за вимовою слова *Australian*, яку вважали характерною для австралійців).

Сьогоднішні політичні, соціальні, географічні, культурні реалії створюють сучасний портрет Австралії і часто зустрічаються як предмет алюзії, стилістичного прийому, що полягає у використанні натяку на реальний загальновідомий, політичний, історичний або літературний факт австралійського життя. Ілюстраціями можуть бути наступні характерні

приклади: Commonwealth of Australia – Австралійський Союз; Botany Bay – Ботані-Бей (затока в 5 милях від Сіднею, де капітан Кук, відомий англійський мореплавець, уперше висадився в Австралії); Ayers Rock – Аєрс Рок (величезна скеля у центральній частині Австралії, названа на честь Henry Ayers, прем'єр-міністра країни у 1872-1873pp.), а також її офіційна, запозичена з мови аборигенів, назва, – Uluru; Barrier Reef – Великий Бар'єрний риф (смуга коралових островів та рифів, що тягнеться уздовж північно-східного узбережжя Австралії), Aussie – австралієць (at the hands of the Aussies, Aussie parents, Aussie camps); Oz – Австралія (Oz hospitality, Oz is safer as a consequence of gun control); diggers – землекопи, шахтарі, золотошукачі; шукачі скарбів; (звідси: австралійські або новозеландські солдати під час Першої і Другої світових воєн; неформальне, часто зневажливе, позначення австралійців); “The lucky country” – прихильна / удачлива / щаслива країна (назва Австралії), Apple Isle – яблуневий острів, Тасманія; Banana bender – уродженець, житель штату Куїнсленд) тощо. Аналогічно, багато чого можуть сказати для австралійця назви овіяних славою кораблів Endeavour “Індевор”, Resolution “Резолюшн”, Adventure “Адвенчер” та Discovery “Діскавері” (на яких команда Дж. Кука здійснила три навколосвітні подорожі), Investigator “Інвестігейтор” (під час плавання на якому капітан Мет'ю Фліндерс досліджував материк та дав йому назву – Австралія – Terra Australia – Південна земля).

Більш, ніж топонімом, є для австралійця назва столиці Австралії – Canberra – Канберра. Це ім'я – аборигенного походження і означає “місце зустрічей”. Але його початкові літери “can” (англ. могти, бути в змозі (щось зробити) надають слову додаткову конотацію: нація змогла подолати труднощі становлення та розвитку [6]. Аналогічно, поняття “mateship” виникло в Австралії і отримало словникове визначення як companionship or friendship, especially between men з поміткою Austral./NZ informal і трактується як “почуття ліктя, чоловіча дружба, що об'єднує для боротьби та виживання”.

Натяк, навіть неповно виражений лексично, викликає в голові носія мови асоціативний ряд, завдяки якому він відразу розуміє підтекст, тобто конотацію. Такими є історичні реалії. Зокрема, так звана Black war in Tasmania “Чорна війна в Тасманії”, яка отримала свою негативну конотацію завдяки асоціативному ряду, що містить натяк на сумнозвісний історичний факт війни 1828-1876pp. – знищення корінних тасманійських жителів (коли видавалися премії за кількістю відрізаних вух аборигенів), або, наприклад, Hanging Judge “вішаючий суддя” з його негативною конотацію, пов'язаною у пам'яті австралійців з жорстоким судовим процесом, проведеним суддею, який виніс смертельний вирок Неду Келлі – австралійському Робін Гуду.

Знання конотацій, властивих реаліям, є запорукою адекватності перекладу. Так, наприклад, коректний переклад фрази I am sure they should be arrested, cribbed, tried, and brought in for Botany Bay, at the very least (Ch.Brontë) буде заснований на конотативному значенні Ботані-бей – “місце заслання, каторги”, оскільки ця австралійська бухта служила місцем заслання для каторжників, вивезених з Англії до колоніальних земель Австралії, і матиме такий вигляд: Я впевнений, що їх слід заарештувати, ув'язнити, віддати під суд і засудити принаймні до каторжних робіт [7].

Висновки. Логічно, що перекладачу, дипломатичному службовцю або військовослужбовцю, який працює у відповідній професійній сфері, потрібні такого роду знання національної культури країни, місцевих реалій життя населення, лінгвістичні знання етно-культурного характеру та вміння займатися самоосвітою в цій галузі.

У руслі визначеного кола питань предметом подальших наукових розвідок може стати продовження дослідження понять, які відносяться до поширених предметів і явищ, мають у своєму складі національно-культурну семантичну складову, що робить такі терміни національно-маркованими: національні символи країни, видатні особистості, які зробили значний внесок у розвиток цієї держави і сьогодні відомі кожному її мешканцю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ермолаев В. Толковый словарь понятий и терминов этногенеза, 1989. – Электронный ресурс : <http://interpretive.ru/dictionary/397>.
2. The Australian National Dictionary: A Dictionary of Australianisms on Historical Principles Edited by W. S. Ramson. – UK: Oxford University Press, 1988. – 832с.
3. Орлов Г.А. Современный английский язык в Австралии. – М., 1978. – 172с.
4. Почепцова Л.Д. Австралийские флористические названия. К вопросу о специфике английского языка в Австралии. – К.: Вища школа, 1973. – 125с.
5. Русецька Л.О. Англійська мова Австралії: витоки, розвиток, сучасний стан. – К.: Либідь, 1993. – 160с.
6. Данова Е. Австралия в сердце моем. Melbourne, 2008. – 336 с.
7. Большой англо-русский фразеологический словарь: 20 тыс. фразеологических единиц / Кунин А.В. – М.: “Русский язык-Медиа”, 2006. – Электронный ресурс : C:\Documents and Settings\All Users\Application Data\ABVYY\Lingvo\x3\Dic\System\IdiomsEnRu.lsd

Рецензент: к.пед.н., доц. Назола О.В.

Письменная О.А., Кирда А.Г.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ НАЦИОНАЛЬНО СПЕЦИФИЧЕСКОГО СЛОВАРЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА (НА ПРИМЕРЕ АВСТРАЛИИ)

В статье рассматриваются вопросы, связанные с обучением курсантов, студентов, слушателей ВУЗов разновидностям иностранного (в частности английского) языка: характерным топонимическим названиям и аборигенизмам, которые тяготеют к таким семантическим полям: природно-географическая среда, названия людей, флора и фауна, религия и обрядовые церемонии, а также сленгу.

Ключевые слова: национально-специфический словарь, “австрализмы”, аборигенизмы, заимствования.

Pysmenna O.O., Kyrda A.G.

PECULIARITIES OF NATIONAL SPECIFIC ENGLISH VOCABULARY FORMING (IN AUSTRALIA AS AN EXAMPLE)

The article deals with the issues of teaching cadets, students, postgraduates of universities and academies varieties of foreign language (English in particular): typical toponyms and aboriginal words: natural and geographical location, names of people, flora and fauna, religion and ritual ceremonies, slang.

Keywords: national specific vocabulary, terms from Australian English, aboriginal words, loanwords.